

одним із таких способів: повного (в тому числі одночасного виконання покарань) або часткового приєднання. Призначене за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню повністю до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків.

6. Суд зобов'язаний призначити покарання шляхом повного приєднання невідбутої частини покарання у випадку, коли хоча б один із злочинів, що входить в сукупність, є умисним. Суд має право призначити покарання шляхом часткового приєднання, з урахуванням особи винного та всебічного, повного і об'єктивного дослідження всіх обставин справи, у випадку вчинення особою, котра була засуджена за необережний злочин, нового злочину через необережність. У разі призначення покарання за сукупністю вироків шляхом часткового приєднання, остаточно покарання, призначене за сукупністю вироків, має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком, крім випадків, коли за один із злочинів, що входять в сукупність, призначено покарання у виді довічного позбавлення волі.

7. Якщо засуджений після набрання законної сили обвинувальним вироком суду, але до повного відбуття основного чи додаткового покарання, призначеного за цим вироком, вчинив два або більше злочинів, суд призначає покарання за ці нові злочини за правилами, передбаченими у статті 70 цього Кодексу, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком.

Список використаної літератури:

1. Жинкина Е.Ю. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: дис...к.ю.н.-Краснодар, 2002.– 174 с.
2. Крупская Н. Н. Назначение наказания по совокупности преступлений и приговоров.- Автореф. дис...к.ю.н.- Ростов-на-Дону, 2007.– 27 с.
3. Ображиев К.В. Юридическая природа совокупности приговоров // Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета. Выпуск 3 / Ставропольский государственный университет. – Ставрополь, 2003. – С. 174-177.
4. Спивак С.Г. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров: автореф. дис... канд. юрид. наук.-М., 2007.- 32 с.
5. Урчуков В. М. Понятие совокупности приговоров. // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2006. - №4. – С.177-178.
6. Чернова Т. Г. Назначение наказания по совокупности приговоров по уголовному праву России: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Йошкар-Ола: 2001 (Из фондов Российской Государственной библиотеки).- 187 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) №9-рп/99, справа №1-15/99.// [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9339>.
8. Бурдін В. Окремі проблеми застосування амністії в Україні // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. 2011. Вип.54.-С.335-341.

Надійшла до редакції 09.04.2012

УВАРОВА Н.В., ад'юнкт
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

УДК. 343.6

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНИХ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Досліджено та визначено зміст об'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Ключові слова: об'єктивна сторона злочину; злочини проти життя та здоров'я особи; расова, національна, релігійна нетерпимість; суспільно небезпечне діяння; суспільно небезпечні наслідки; необхідний причинний зв'язок.

Исследуется и определяется содержание объективной стороны преступлений против жизни и здоровья личности, совершенных по мотивам расовой, национальной или религиозной нетерпимости.

Ключевые слова: объективная сторона преступления; преступления против жизни и здоровья личности; расовая, национальная, религиозная нетерпимость; общественно опасное деяние; общественно опасные последствия; необходимая причинная связь.

Contest of objective side of crimes against life and health of personality, done on reasons of racial, national or religious intolerance is probed and defined in the article.

Keywords: objective side of crime; crimes against life and health of personality; racial, national, religious intolerance; a dangerous act is public; publicly hazard effects; necessary causal connection.

Питання об'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, цілком закономірно базуються на загальному вченні про об'єктивну сторону злочину, під якою розуміють сукупність передбачених законом ознак, що характеризують зовнішню сторону злочинного діяння.

Об'єктивна сторона є основним конструктивним елементом будь-якого складу злочину. Саме в зовнішніх ознаках діяння знаходять своє безпосереднє відображення негативні установки винного щодо охоронюваних законом суспільних відносин. Думки, ідеї, які навіть і мають антигромадську спрямованість, не заподіюють шкоди інтересам особи, суспільства і держави, через що не можуть мати кримінально-правових наслідків. Тому В.П. Тихий цілком справедливо відносить принцип «*cogitations roepan nemo patitū*» (ніхто не підлягає покаранню за думки) до загальноновизнаних демократичних положень, які гарантують права людини [1, с. 491].

Оскільки згідно р ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, а об'єктивна сторона виступає обов'язковою ознакою складу злочину, для покладення на особу засобів кримінальної відповідальності, з-поміж іншого, необхідно встановлення всіх ознак об'єктивної сторони: суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечних наслідків, причинного зв'язку тощо.

Злочини проти життя та здоров'я особи, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129 КК України), не маючи значних відмінностей в об'єктивній стороні своїх складів, мало чим різняться у цій частині від інших злочинів проти життя та здоров'я особи. Проте розглядаючи їх об'єктивної сторони є необхідним для формування цілісного уявлення про дані злочини та про особливості їх кваліфікації.

Проблемами об'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової національної чи релігійної нетерпимості, у вітчизняній кримінально-правовій науці займалися такі вчені-юристи, як А.А. Андрушко, І.О. Зінченко, С.Л. Лисенков, С.Я. Лихова, О.А. Мартиненко, М.І. Мельник, М.І. Панов, В.М. Панькевич, А.В. Савченко, П.Л. Фріс, Н.В. Шепелева та ін.

Метою наукової статті є з'ясування змісту об'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Зміст об'єктивної сторони злочину складає набір обов'язкових і факультативних ознак. До обов'язкових, у першу чергу, належить суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини. До об'єктивної сторони більшості злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, як обов'язкові також входять суспільно небезпечні наслідки і необхідний причинний зв'язок.

Для визначення, які ознаки об'єктивної сторони, крім суспільно небезпечного діяння, є обов'язковими для того чи іншого злочину проти життя та здоров'я особи, вчиненого з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, необхідно знати момент його закінчення, тобто особливості конструкції об'єктивної сторони.

Наукою кримінального права всі склади злочинів залежно від настання чи ненастання суспільно небезпечних наслідків діяння поділяються в основному на дві великі групи: злочини з матеріальним складом (матеріальні злочини) і злочини з формальним складом (формальні злочини).

Для матеріальних складів злочину обов'язковими ознаками об'єктивної сторони виступають: 1) діяння (дія чи бездіяльність); 2) суспільно небезпечні наслідки такого діяння; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Формальним визнається такий склад злочину, в якому об'єктивна сторона обмежується фактом вчинення суспільно небезпечного діяння (дії чи бездіяльності), а суспільно небезпечні наслідки такого діяння (у вказаному контексті) залишаються поза межами формального складу злочину.

Практичне значення розмежування складів злочину на формальні і матеріальні полягає в тому, що визнання злочину закінченим залежить саме від того, чи настали в результаті його вчинення суспільно небезпечні наслідки і чи включені вони як обов'язкові ознаки складу злочину до законодавчої конструкції цього злочину.

Крім матеріальних і формальних складів злочину вчені виділяють усічені склади [2, с. 150]. У таких злочинах моментом їх закінчення визнається вчинення готування чи замаху.

Аналізуючи конструкцію усічених складів злочинів, Г.В. Тімейко доходить висновку, що вони створюють небезпеку заподіяння суспільно небезпечних наслідків. Склад таких злочинів наявний у тому разі, якщо в об'єктивній реальності виникла реальна загроза заподіяння суспільно небезпечних наслідків [3, с. 39]. Автор має на увазі саме наслідки у вигляді шкоди, що може бути заподіяна суб'єктам і предметам суспільних відносин. У цьому контексті М.Д. Дурманов зазначає, що умислом винного охоплюються не тільки діяння, що складають об'єктивну сторону складу злочину, але і такі, що спрямовані на той же об'єкт діяння, а також їх наслідок, що перебувають за межами цього складу злочину [4, с. 44].

Протилежну точку зору висловлює Я.М. Браїнін. Він вказує, що усічений склад злочину нічим не відрізняється від формального, аргументуючи свою позицію тим, що, як і всі інші злочини з формальним складом, зазначена категорія злочинів повинна отримувати кримінально-правову оцінку з посиланням на статті Кримінального кодексу, що встановлюють відповідальність за готування до злочину і замах на злочин. Це необхідно для того, щоб не прирівнювати кримінальну відповідальність за закінчений злочин і незакінчений, оскільки це є нонсенсом [5, с. 181].

Не підтримуючи таку позицію, зазначимо, що законодавець умисно переносить стадію закінченого злочину на момент незакінченого злочину. Таке рішення, на нашу думку, зумовлене необхідністю посилення кримінальної відповідальності за певні види злочинів, що викликають їх підвищеною суспільною небезпечністю.

Тобто ми виокремлюємо три види складів злочинів за особливістю конструкції об'єктивної сторони: матеріальний, формальний та усічений.

Злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості за зазначеними видами можна класифікувати так:

- матеріальні склади (п. 14 ч. 2 ст. 115; ч. 2 ст. 121; ч. 2 ст. 122 КК України);
- формальні склади (ч. 2 ст. 126; ч. 2 ст. 127 КК України);
- усічені склади (ч. 2 ст. 129 КК України)

Відповідно до запропонованого розподілу розглянемо вираження суспільно небезпечно-го діяння об'єктивної сторони злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Діяння – це вид зовнішнього прояву діяльності суб'єкта, опосередкований у реальній дійсності через різні форми поведінкової активності (дія або бездіяльність), визначений на підставі юридичних критеріїв як правомірний, суспільно прийнятний або протиправний, суспільно небезпечний залежно від соціально-правової значимості його результатів [6, с. 194].

Умисне вбивство, умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, можуть виявлятися як у дії, так і бездіяльності. Проте частіше за все існує саме у вигляді суспільно небезпечної дії, яка спрямована на порушення функцій або анатомічної цілісності життєво важливих органів іншої людини чи інший вплив на потерпілого, що заподіює смерть, тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Суспільно небезпечні дії, якими заподіюється смерть або шкода здоров'ю іншій особі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, можуть бути різноманітними. У ці-

лому весь спектр дій, якими заподіюються смерть або шкода здоров'ю іншій особі, можна поділити на заподіяння їх шляхом:

1) фізичних (механічних, електричних, термічних, температурних, біологічних тощо) впливів;

2) хімічного впливу;

3) психічного впливу.

Кримінологічні дослідження свідчать про те, що злочини проти життя та здоров'я, що вчиняються з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, скоюються, як правило, у формі нападів. Напади вчиняються зазвичай ввечері, у громадських місцях. Найбільш розповсюдженим способом є напад заду з нанесенням удару по голові або ногою в спину, щоб людина впала, а потім побиття руками, ногами по голові, грудям, спині та іншим частинам тіла. Напади здійснюються раптово, без будь-якого попереднього спілкування з потерпілими і, відповідно, без жодних провокацій з їхнього боку. Напади характеризуються жорстокістю і агресивністю та можуть супроводжуватися расистськими висловлюваннями, образами, гаслами, зокрема ультранационалістичними. Однак траплялися випадки, коли побиття здійснювалося мовчки [7, с. 25].

Суспільно небезпечна бездіяльність цих злочинців полягає у невчиненні винною особою відповідних дій, які вона повинна була і могла вчинити стосовно іншої людини, що потягнуло за собою заподіяння їй смерті, тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Вчинення побоїв і мордування з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості виражається лише у суспільно небезпечній дії, а саме: 1) завдання удару, побоїв; 2) вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень.

Те саме стосується і катування, що знаходить своє об'єктивне вираження у: 1) нанесенні побоїв; 2) мученні; 3) інших насильницьких діях.

Будь-яка погроза вбивством, в тому числі і вчинена з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, як вірно зазначають С.М. Алфьоров та В.В. Шаблістий, вчиняється тільки шляхом дії, рухів тіла людини (вимова словосполучень у присутності адресата, передача погрози по телефону, письмово, підкріплення погрози побоями і т.д.) [8, с. 71].

При цьому слід зазначити, що не будь-яка інформація формує об'єктивну сторону погрози, а лише та, що має загрозливий потенціал, тобто свідчить про реальні передумови реалізації погрози. Вона повинна не тільки сприйматися як здійсненна, але й бути дійсно фізично здійсненою. У дійсності при погрозі проявляється зовнішня форма внутрішнього прагнення реалізувати в конкретному злочині протиправні помисли погрожувача. Висловлене не лише характеризує суспільну небезпеку погрози, а й дозволяє відмежувати її, з одного боку, від вищелення наміру, а з іншого – від початкових стадій убивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження [9, с. 40-43].

Матеріальні склади злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (п. 14 ч. 2 ст. 115; ч. 2 ст. 121; ч. 2 ст. 122; КК України), обов'язково передбачають настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді певної шкоди життю та здоров'ю потерпілого, яка може полягати в заподіянні смерті, порушенні функції окремих тканин тіла людини, одного чи кількох органів і навіть всього організму в цілому. Крім того, ступінь порушення функцій організму чи окремих його складових може бути різним. У цілому КК України диференціює злочини проти життя та здоров'я особи залежно від обсягу заподіяної життю та здоров'ю людини шкоди, розрізняючи убивство, тяжкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості тілесні ушкодження, легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, і легкі тілесні ушкодження без таких ознак.

Суспільно небезпечним наслідком умисного вбивства, вчиненого з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, є настання біологічної смерті іншої людини.

Під тілесними ушкодженнями розуміється протиправне і винне порушення анатомічної цілісності тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих факторів.

Окремо слід вказати на умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, що спричинило смерть потерпілого. Цей злочин є

складним, тому що передбачає настання двох наслідків – шкоди здоров'ю та смерті потерпілого. При цьому проміжний наслідок має об'єктивну спроможність створювати реальну можливість настання похідної шкоди.

Наступною важливою ознакою об'єктивної сторони матеріальних складів злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, є причинний зв'язок, що вимагає в кожному конкретному випадку його встановлення.

Причинним зв'язком у кримінальному праві визнається об'єктивний, закономірний і необхідний зв'язок між суспільно небезпечним діянням особи і шкідливим результатом, що настав.

Відсутність або наявність причинного зв'язку між діянням, спрямованим на заподіяння смерті чи тілесних ушкоджень, та наслідком повинна бути очевидною. У тому разі, якщо відсутній причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) винного та шкідливим результатом – настанням смерті, шкодою здоров'ю, відсутній і відповідний склад злочину з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Загальні факультативні ознаки об'єктивної сторони злочинів, до яких, наприклад, належать місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя і засоби вчинення злочину, набувають «статусу» обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину проти життя та здоров'я особи, що вчиняється з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості у тому разі, якщо вони передбачені цими конкретними статтями Особливої частини КК України. У всіх інших випадках їхня наявність не впливає на кваліфікацію, але може бути врахована при призначенні покарання.

Об'єктивну сторону злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, становить будь-яка дія (бездіяльність), що відповідає ознакам, установленим у п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127 КК України, а у матеріальних складах (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 122 КК України) ще й спричинила указані в диспозиції зазначених статей суспільно небезпечні наслідки, пов'язані із діянням необхідним причинним зв'язком. Місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя і засоби вчинення вказаної категорії злочинів для їх об'єктивної сторони значення не мають.

Список використаної літератури[^]

1. Тихий В.П. Кримінально-правова охорона прав і свобод людини і громадянина та підстава кримінальної відповідальності // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / Редкол.: Г.Є. Болдарь, А.О. Данилевський, О.О. Дудоров та ін. – Луганськ, 2011.
2. Уголовное право. Общая часть: Учеб. для вузов / Отв. ред. И.Я. Козаченко и З.А. Незманова. – М., 1997.
3. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления / Отв. ред. Некипелов П.Т. – Ростов, 1977.
4. Дурманов Н.Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. – М., 1955.
5. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и её основание в советском уголовном праве. – М., 1963.
6. Карпушева І.Ю. Суспільно небезпечна дія у кримінальному праві України: Монограф. / За заг. ред. О.М Литвинова. – Х., 2012.
7. Методичні рекомендації з протидії проявам нетерпимості (ксенофобії) для прокурорів та слідчих прокуратури, представників силових структур, неурядових організацій / Ю.А. Тищенко, О.К. Смирнов, І.М. Осика, О.О. Морозлі; За заг. ред. Ю. Тищенко. – К. – Сімферополь, 2011.
8. Алфьоров С.М., Шаблистий В.В. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства: Монограф. – Запоріжжя, 2011.
9. Данелян Л.В., Морозов В.И. Реальность угрозы и характер причиняемого ею вреда как обязательные признаки преступления, предусмотренного ст. 119 УК РФ // Уголовное право. – 2009. – № 4.

Надійшла до редакції 05.04.2012

